

CHUYẾN THĂM TRUNG QUỐC CỦA TỔNG THỐNG BARACK OBAMA VÀ KHỞI ĐIỂM MỚI CỦA QUAN HỆ TRUNG - MỸ

PGS. NGUYỄN HUY QUÝ

Tổng thống Mỹ Barack Obama đã tiến hành chuyến thăm 8 ngày (13-19/11/2009) tới bốn nước Đông Á: Nhật Bản, Xingapo, Trung Quốc, Hàn Quốc và dự Hội nghị Thượng đỉnh APEC lần thứ 17 tại Xingapo. Thế là ngay trong năm đầu của nhiệm kỳ Tổng thống, sau các chuyến thăm Mỹ La-tinh, châu Phi, châu Âu, Liên Bang Nga, chuyến thăm Đông Á của ông Obama đã hoàn thành bước khởi động chính sách đối ngoại mới của Mỹ trên phạm vi toàn cầu. Đối với châu Á, chuyến thăm này là bản thông điệp của nước Mỹ chính thức "trở lại châu Á" mà Tân Tổng thống Barack Obama và tân Ngoại trưởng Hallary Clinton đã nhiều lần đề cập từ nhiều tháng nay. Đối với Trung Quốc, chuyến thăm này là bước khởi động mới của quan hệ Trung - Mỹ.

1. Chuyến thăm lịch sử:

Trong các chuyến công du hải ngoại từ đầu năm tới nay, chuyến "tây du" lần

này của Tổng thống Obama là quan trọng nhất và khó khăn nhất. Quan trọng nhất bởi lẽ từ nhiều năm nay Mỹ đã từng bước chuyển trọng tâm chiến lược sang khu vực châu Á - Thái Bình Dương, và khu vực này trở thành trung tâm kinh tế sôi động nhất, ở đó có hai cường quốc kinh tế đứng thứ hai và thứ ba thế giới, đang là động lực quan trọng kéo kinh tế thế giới ra khỏi khủng hoảng. Khó khăn nhất bởi lẽ quan hệ vừa hợp tác vừa cạnh tranh giữa hai bờ Thái Bình Dương rất phức tạp, sự trỗi dậy mạnh mẽ của Trung Quốc đặt nước Mỹ trước những vấn đề không dễ giải quyết. Sự trỗi dậy và ảnh hưởng của Trung Quốc đã tác động mạnh mẽ vào toàn bộ khu vực Đông Á - Đông Bắc Á và Đông Nam Á. Do vậy, cuộc thăm của Tổng thống Mỹ tới Nhật Bản, Xingapo, Hàn Quốc, và cả cuộc gặp với nguyên thủ các quốc gia ASEAN, từ góc độ và mức độ nhất định, đều có liên quan tới quan hệ Mỹ - Trung. Giới bình luận quốc

tế có lý khi cho rằng "điểm nhấn" trong chuyến thăm Đông Á lần này của Tổng thống Obama là Trung Quốc.

Chuyến thăm Trung Quốc của Tổng thống Mỹ là "chuyến thăm lịch sử", không phải nhằm giải quyết những vấn đề cụ thể, ký kết những hiệp định cụ thể, mà chủ yếu nhằm xác định những nguyên tắc trong quan hệ Mỹ - Trung. Về điểm này, ông Barack Obama đã thành công, đã tạo được dấu ấn bước khởi điểm mới của quan hệ Mỹ - Trung, mặc dầu ông đã không đạt được như mong muốn sự đáp lại của phía Trung Quốc về một số vấn đề trong quan hệ Mỹ - Trung, chủ yếu là trong lĩnh vực kinh tế - thương mại.

Điểm dừng chân đầu tiên của Tổng thống Obama trong chuyến thăm Trung Quốc là Thượng Hải, khi ông từ Hội nghị APEC ở Xingapo bay sang vào chiều 15/11/2009. Ngày hôm sau, 16/11, ông đã có cuộc "đối thoại" với thanh niên Trung Quốc (tại Viện Bảo tàng khoa học - công nghệ Thượng Hải). Trong bài nói chuyện trước cuộc đối thoại, Tổng thống Obama đã trình bày một cách thẳng thắn, nhưng cũng rất tế nhị, quan điểm của ông về quan hệ Mỹ - Trung trong bối cảnh lịch sử mới.

Điểm lại lịch sử quan hệ Mỹ - Trung, ông Obama kết luận: "Quan hệ hai nước chúng ta không phải là không có bất đồng hay khó khăn. Nhưng không có tiền định rằng chúng ta bắt buộc phải trở thành thù nghịch - nhất là khi chúng ta nhìn lại quá khứ"⁽¹⁾. Tổng thống Mỹ đánh giá cao quan hệ hợp tác Mỹ - Trung: "nhờ sự hợp tác nên Hoa Kỳ và

Trung Quốc sẽ thịnh vượng hơn, an toàn hơn", và cho rằng sự hợp tác đó phải "trên cơ sở tôn trọng lẫn nhau", "mỗi quốc gia phải tự tìm ra con đường riêng cho mình". Nhưng vì "thế giới của chúng ta về cơ bản đang kết nối với nhau..." nên "*quyền lực trong thế kỷ XXI không còn là cuộc chơi được ăn cả ngã về không nữa; một quốc gia thành công không nhất thiết là khiến quốc gia khác thua thiệt*". Đó là lý do vì sao nước Mỹ đang nhấn mạnh rằng chúng tôi không tìm cách ngăn cản sự vươn lên của Trung Quốc. Trái lại chúng tôi đón chào một nước Trung Quốc là thành viên thịnh vượng, thành công, trong cộng đồng các quốc gia". Cuối cùng Tổng thống Obama bày tỏ tin tưởng tuổi trẻ Trung Quốc cùng tuổi trẻ Hoa Kỳ "sẽ giúp một tay cho việc quyết định số phận của thế kỷ XXI"⁽²⁾.

Vấn kiện chính thức chuyến thăm Trung Quốc lần này của Tổng thống Mỹ Obama là "Tuyên bố chung Trung - Mỹ" (công bố tại Bắc Kinh ngày 17/11/2009), trong đó có mấy nội dung đáng chú ý:

Hai bên cho rằng để quan hệ Trung - Mỹ phát triển lành mạnh ổn định lâu dài, cần duy trì gặp gỡ cấp cao lãnh đạo hai nước, duy trì cơ chế đối thoại chiến lược và kinh tế, đối thoại về nhân quyền. Hai bên nhấn mạnh "các nước và nhân dân các nước đều có quyền chọn con đường phát triển của mình. Các nước cần tôn trọng lẫn nhau sự lựa chọn mô thức phát triển của nước khác..."

"Hai bên cho rằng đối với nhiều vấn đề trọng đại liên quan đến ổn định và phát triển toàn cầu, Trung Quốc và Mỹ

có cơ sở hợp tác càng rộng rãi, gánh vác trách nhiệm chung càng quan trọng...". Do vậy, "xây dựng và tăng cường sự tin cậy chiến lược giữa hai bên là vô cùng quan trọng đối với việc phát triển quan hệ Trung - Mỹ trong thời kỳ mới...", "... phía Trung Quốc cam kết Trung Quốc luôn đi con đường phát triển một cách hoà bình... Phía Mỹ khẳng định lại: nước Mỹ hoan nghênh một Trung Quốc lớn mạnh, phồn vinh, thành công, phát huy vai trò ngày càng lớn trong các công việc quốc tế..."

"... Hai bên thể hiện quyết tâm cùng nỗ lực thúc đẩy kinh tế toàn cầu tăng trưởng bền vững và cân đối hơn. Nhằm mục đích đó, hai bên lưu ý những biện pháp chính sách mạnh mẽ và kịp thời nhằm ngăn chặn sản xuất toàn cầu suy giảm và ổn định thị trường tài chính..."

Đối với "những thách thức có tính khu vực và toàn cầu", "hai bên nhận thức được rằng trước sự thay đổi sâu sắc, phức tạp trong tình hình quốc tế hiện nay, hai nước Trung - Mỹ cùng có trách nhiệm hợp tác khu vực và toàn cầu. Hai bên nhấn mạnh Trung Quốc và Mỹ có chung lợi ích rộng rãi tại khu vực châu Á - Thái Bình Dương, ủng hộ việc xây dựng và hoàn thiện một khuôn khổ hợp tác khu vực rộng mở, bao dung, cùng thắng...". "Hai bên khẳng định lại tầm quan trọng của tiến trình đàm phán 6 bên và thực hiện bản Tuyên bố chung "19/9" (2005) bao gồm phi hạt nhân hoá bán đảo Triều Tiên, bình thường hoá quan hệ và xây dựng cơ chế hoà bình vĩnh viễn tại khu vực Đông Bắc Á..., hai

bên đồng ý căn cứ vào "Hiệp ước cấm phổ biến vũ khí hạt nhân", Iran có quyền sử dụng năng lượng nguyên tử vào mục đích hoà bình, đồng thời Iran cũng phải chấp hành những nghĩa vụ quốc tế tương ứng theo quy định trong Hiệp ước đó..."

Về vấn đề biến đổi khí hậu, năng lượng và môi trường, hai bên cam kết sẽ thúc đẩy đối thoại và hợp tác trên cơ sở "Bản ghi nhớ tăng cường hợp tác Trung - Mỹ về biến đổi khí hậu, năng lượng và môi trường" (được soạn thảo trong đối thoại Trung - Mỹ về chiến lược và kinh tế, tháng 7/2009, và được ký kết trong dịp Tổng thống Obama thăm Trung Quốc lần này). Hai bên cam kết cùng các nước khác để Hội nghị Quốc tế về biến đổi khí hậu tại Copenhagen đạt được "Hiệp định có tính pháp luật, đồng thời tin tưởng rằng thoả thuận sắp tới đạt được sẽ bao gồm mục tiêu giảm chất thải khí cacbon của các nước phát triển và hành động giảm bớt thích đáng trong các nước đang phát triển..."⁽³⁾.

2. Bình luận về kết quả chuyến thăm:

Đã có nhiều bình luận trong giới truyền thông ở Trung Quốc và quốc tế về chuyến thăm của Tổng thống Mỹ Obama. Vấn đề chủ yếu được đề cập là mục tiêu đích thực của chuyến thăm liên quan tới chính sách của chính quyền mới ở Mỹ đối với Trung Quốc và mức độ đạt được mục tiêu đó trong chuyến thăm; tác động của chuyến thăm đối với triển vọng quan hệ Trung - Mỹ và tình hình khu vực, tình hình quốc tế trong thời gian tới.

Đài Bắc Kinh (17/11/09) dẫn lời Chủ tịch Hồ Cẩm Đào cho rằng trong Hội đàm cấp cao lần này hai bên Trung - Mỹ "đã đi sâu trao đổi ý kiến và đạt được nhận thức chung rộng rãi về phát triển quan hệ song phương, các vấn đề quốc tế và khu vực trọng đại cùng quan tâm. Cuộc hội đàm đã diễn ra trong bầu không khí thẳng thắn, xây dựng và đạt được nhiều thành quả". Hãng AP (Bắc Kinh, 17/11/09) ví "thế thượng phong" của Trung Quốc và sự lép vế của Mỹ lần này như một hiện tượng "sao đổi ngôi", và cho rằng "trở về nước sau chuyến công du châu Á mang lại kết quả ít ỏi, ngoài việc đặt nền tảng cho sự hợp tác tốt hơn, có thể là nỗi "chua cay" đối với Obama và người Mỹ". Đài BBC (tối 17/11/09) nhận định: "Mỹ không cần thiết phải tạo mối quan hệ đối đầu với Trung Quốc, mà nên là đối tác thì tốt hơn nhiều. Nhưng tất nhiên, đối tác ở đây cũng chỉ là những đối tác tìm kiếm "hợp tác thực dụng", chứ khó có thể là đối tác hữu hảo của nhau".

Trước hết, cần đánh giá chuyến thăm Trung Quốc của Tổng thống Obama chủ yếu là nhằm khẳng định cơ sở chính trị, chứ không phải nhằm giải quyết những vấn đề cụ thể trong quan hệ Trung - Mỹ. Với ý nghĩa đó, chuyến thăm đã thành công, đánh dấu khởi điểm mới của quan hệ Trung - Mỹ, mặc dầu chưa tạo được đột phá nào cho các vấn đề còn tồn tại trong quan hệ giữa hai nước.

Thứ hai, trong cuộc tiếp xúc cấp cao lần này, khác với các cuộc tiếp xúc dưới thời các Tổng thống Mỹ trước kia, phía Trung Quốc ở thế bình đẳng hơn. Đó là

hệ quả tất nhiên của sự thay đổi cán cân so sánh lực lượng giữa hai cường quốc.

Thứ ba, rõ ràng quan hệ Trung - Mỹ hiện nay mang tính "hợp tác thực dụng", có lợi cho cả hai bên, và đứng trước nhiều cơ hội phát triển. Tuy nhiên, quan hệ Trung - Mỹ hiện nay cũng đang ẩn chứa nhiều mâu thuẫn, cạnh tranh sẽ không tránh khỏi trên tất cả các lĩnh vực kinh tế, chính trị, quân sự. Có thể nói rằng qua cuộc viếng thăm Trung Quốc lần này, Tổng thống Obama đã thành công trong việc gửi đi bản thông điệp về "chính sách ngoại giao thông minh" của ông đối với Trung Quốc và đối với khu vực Đông Á nói chung.

Sự điều chỉnh trong chính sách đối ngoại của chính quyền Obama là một thực tế, đặc biệt trong chính sách đối với Trung Quốc. Sự điều chỉnh đó chủ yếu thể hiện trong ba phương diện. *Một là* Mỹ không lấy "kiềm chế" sự trỗi dậy của Trung Quốc làm mục tiêu chính sách, hơn thế nữa, Mỹ chủ trương tăng cường hợp tác với Trung Quốc, coi đó là biện pháp không thể thiếu để giải quyết các vấn đề song phương, khu vực và toàn cầu. *Hai là*, Mỹ không còn coi việc áp đặt những quan niệm giá trị như dân chủ, nhân quyền v.v... là mục tiêu chính sách trong quan hệ với Trung Quốc, tôn trọng mô thức phát triển mà Trung Quốc lựa chọn. *Ba là*, chủ trương thông qua đối thoại, xây dựng lòng tin, và tăng cường hợp tác, để giải quyết các vấn đề song phương, cũng như các vấn đề khu vực và quốc tế liên quan đến hai bên.

Sự điều chỉnh chính sách của Tổng thống Obama đối với Trung Quốc phản

ánh xu thế chung trong chính sách đối ngoại của Mỹ trong bối cảnh quốc tế mới, khi Mỹ vẫn giữ được vị thế siêu cường duy nhất nhưng không còn đủ sức một mình thao túng trật tự thế giới. Trong khi đó, sự trỗi dậy mạnh mẽ của Trung Quốc về kinh tế, quân sự, và ngoại giao là một hiện tượng gây tác động mạnh tới khu vực và quốc tế mà Mỹ không thể "kiềm chế" được. Sự sa lầy trong các cuộc chiến "chống khủng bố quốc tế" và sự bùng nổ khủng hoảng tài chính - kinh tế vừa qua đã làm giảm sút sức mạnh trong nước và ảnh hưởng quốc tế của nước Mỹ. Sự thay đổi cán cân so sánh lực lượng đòi hỏi nước Mỹ phải có sự điều chỉnh thái độ ứng xử, phương pháp tiếp cận trong quan hệ với các đối tác, nhất là trong quan hệ với các nước lớn, các tổ chức khu vực quan trọng. Trong Diễn văn khai mạc đối thoại Mỹ - Trung về chiến lược và kinh tế tiến hành tại Mỹ tháng 7-2009, Tổng thống Obama đã dùng câu chuyện bóng rổ để ẩn dụ chính sách ngoại giao mới của mình: "Tôi là một Tổng thống mới, cũng là một người mê bóng rổ, từ Diêu Minh (một cầu thủ bóng rổ người Hoa nổi tiếng thế giới) tôi đã thấy sáng tỏ một đạo lý, anh ta nói rằng: dù là một cầu thủ mới hay là một cầu thủ lâu năm, bạn cũng phải dành thời gian điều chỉnh mình, thích ứng với người khác. Thông qua lần đối thoại này, tôi tin là mình sẽ đạt tiêu chuẩn của Diêu Minh"⁽⁴⁾. Ông Obama đã vận dụng triết lý bóng rổ vào triết lý ngoại giao: mình thay đổi, đối tác thay đổi, phương pháp tiếp cận, thủ pháp cạnh tranh cũng phải thay đổi thích ứng mới đạt kết quả.

Thực ra chính sách ngoại giao truyền thống của các chính phủ Mỹ đối với Trung Quốc là vừa kiềm chế vừa hợp tác. Nhưng nhấn mạnh hợp tác hơn hay nhấn mạnh kiềm chế hơn là vấn đề từng diễn ra tranh luận.

Xuất phát từ lợi ích của nước Mỹ trong bối cảnh quốc tế và so sánh lực lượng Mỹ - Trung hiện nay, Tổng thống Obama tuyên bố thẳng thắn "không tìm cách kiềm chế Trung Quốc" cũng là điều dễ hiểu. Tuy nhiên, nói cho cùng đó là sự thay đổi cách tiếp cận chứ không phải là thay đổi mục tiêu, tăng cường hợp tác không có nghĩa là từ bỏ cạnh tranh. Trong xu thế toàn cầu hoá, cuộc cạnh tranh hiện nay không phải là "một mất một còn", "được ăn cả, ngã về không", nhưng mỗi cường quốc vẫn tìm cách giành vị thế có lợi hơn, trên tất cả các lĩnh vực kinh tế, quân sự, ngoại giao. Đảng Dân chủ ở Mỹ vốn có chính sách cứng rắn trong bảo hộ mậu dịch và những va chạm trong quan hệ kinh tế Mỹ - Trung sẽ là vấn đề khó tránh khỏi và không loại trừ nguy cơ bùng nổ chiến tranh thương mại giữa hai nước. Nhân tố ý thức hệ dẫn phai mờ trong quan hệ giữa Mỹ với Trung Quốc và các nước khác, sự áp đặt quan niệm giá trị Mỹ cho các quốc gia dân tộc khác tỏ ra không mấy hiệu quả. Do vậy mà Tổng thống Obama đã phải trịnh trọng tuyên bố: "Nền dân chủ không thể đưa vào bất cứ quốc gia nào từ bên ngoài. Mỗi nước cần phải tìm cho mình một con đường riêng, và trên thực tế cũng chẳng có con đường nào được coi là hoàn thiện"⁽⁵⁾. Từ sau ngày lên cầm quyền và trong chuyến

thăm Trung Quốc lần này ông Obama không hề đề cập vấn đề "dân chủ", "nhân quyền" của Trung Quốc. Thế nhưng ông Obama lại cho rằng những giá trị dân chủ, nhân quyền ở Mỹ, những lý tưởng mà Lincon, Martin Luther King đề xướng và tôn thờ không phải là cái nước Mỹ đặc hữu, mà là những "quyền phổ quát" cần được bảo vệ "trên khắp thế giới". Có thể nói, về lĩnh vực ý thức hệ trong hoạt động ngoại giao, ông Obama không từ bỏ, mà là thay đổi cách tiếp cận.

Sự điều chỉnh chính sách đối với Trung Quốc trong hợp tác giải quyết các vấn đề khu vực và toàn cầu cũng xuất phát từ tình hình mới và vị thế mới của hai bên. Tổng thống Obama cùng Ngoại trưởng Hillary Clinton đang sử dụng chiến thuật "ngoại giao thông minh" để "trở lại châu Á", lấy lại ảnh hưởng của Mỹ đã phần nào để mất mát dưới thời Tổng thống G.W.Bush. Nhưng sự "trở lại" của Mỹ không nhất định là đẩy lùi ảnh hưởng của Trung Quốc. Tổng thống Obama đã nhiều lần nhắc lại rằng nhiều vấn đề khu vực và quốc tế hiện nay sẽ khó có thể giải quyết được nếu không có sự phối hợp giữa hai cường quốc Mỹ và Trung Quốc. Tuy nhiên, sự phối hợp đó vừa có mặt hợp tác, vừa có mặt cạnh tranh, và không loại trừ những thoả hiệp có lợi cho cả hai bên nhưng lại bất lợi đối với các bên thứ ba.

3. Khởi điểm mới của quan hệ Trung - Mỹ

Nếu quan hệ Mỹ - Trung sẽ "định hình thế kỷ XXI" như Tổng thống Obama đã nói, thì chuyến thăm Trung

Quốc vừa qua của ông với những thoả thuận đã đạt được giữa hai bên sẽ "định hình quan hệ Mỹ - Trung" trong những thập niên đầu thế kỷ XXI. Tuy nhiên, thế giới trong thế kỷ XXI không chỉ có Mỹ và Trung Quốc, cũng như ở Mỹ và Trung Quốc không chỉ có đường lối đối ngoại của các nhà lãnh đạo hiện nay. Những nhân tố khác sẽ tác động vào quan hệ Mỹ - Trung và quan hệ Mỹ - Trung sẽ tác động vào quan hệ quốc tế và khu vực, dẫn đến những hệ quả khó dự báo một cách chính xác. Tuy nhiên, trong tương lai gần, quan hệ Mỹ - Trung có khả năng sẽ diễn biến theo hướng chủ yếu sau đây:

1. Quan hệ Mỹ - Trung sẽ chuyển sang một thời kỳ ổn định tương đối, quan hệ song phương sẽ diễn ra một cách "tích cực, hợp tác, toàn diện". "Tích cực, hợp tác, toàn diện" là phương châm do Tổng thống Obama đề xuất, được phía Trung Quốc chấp nhận, và đưa vào "Tuyên bố chung". Xu thế "tích cực" thể hiện tầm quan trọng và tính cấp bách của việc tăng cường quan hệ Mỹ - Trung đối với mỗi nước. Hiện Trung Quốc là nước chủ nợ lớn nhất của Mỹ, với 800 tỷ USD trái phiếu chính phủ, trong khi Mỹ là thị trường xuất khẩu lớn nhất của Trung Quốc (năm 2008 Trung Quốc xuất siêu 268 tỷ USD và trong 8 tháng đầu 2009 xuất siêu 143 tỷ USD). Trong bối cảnh khủng hoảng tài chính và kinh tế toàn cầu hiện nay, Trung Quốc quan tâm đến từng nhịp thở của nền kinh tế Mỹ, từng khoản chi tiêu của chính phủ Mỹ, trong khi phía Mỹ quan tâm từng

gói kích cầu của chính phủ và mức tiêu thụ của người dân Trung Quốc trên thị trường nội địa, bởi mỗi động thái của bên này sẽ tác động ngay vào bên kia, như có người đã ví với hình ảnh "môi hở răng lạnh" trong quan hệ giữa hai nền kinh tế đã gắn chặt vào nhau trong bối cảnh toàn cầu hoá. Hợp tác Mỹ - Trung cũng cực kỳ quan trọng và cấp bách trong việc ứng phó với các hiểm hoạ toàn cầu, nhất là mối đe dọa từ biến đổi khí hậu. Mỹ và Trung Quốc là hai quốc gia thải khí cacbon gây hiệu ứng nhà kính lớn nhất và thứ hai thế giới (tổng cộng 40% lượng khí thải của toàn thế giới). Nếu Mỹ và Trung Quốc tiếp tục từ chối Nghị định thư Kyoto và đùn đẩy nhau như trong những năm qua, thì khi nước biển dâng lên, hai thành phố Thượng Hải và Los Angeles sẽ bị ngập chìm cùng một lúc. Đó là lý do gần đây hai bên đã tăng cường hợp tác về lĩnh vực này. Tháng 7-2009 hai nước ký "Hiệp định Trung - Mỹ hợp tác về năng lượng sạch" và nhượng bộ đáng kể trong quá trình chuẩn bị "Hội nghị về vấn đề biến đổi khí hậu" của Liên Hợp Quốc tại Copenhagen trung tuần tháng 12/2009. Cuộc chiến chống khủng bố ở Iraq và Afghanistan đã đặt nước Mỹ lên lưng hổ và hiện đang sa lầy, rất cần có sự ủng hộ của phía Trung Quốc, cũng như Trung Quốc cũng đang rất cần sự thông cảm của Mỹ trong việc trấn áp các thế lực ly khai gây bạo loạn ở Tây Tạng và Tân Cương. Vì những lý do trên, và những vấn đề khác, hai bên đang rất cần nhau, và quan hệ Mỹ - Trung trong thập niên tới sẽ đi vào

thế ổn định tương đối. hợp tác song phương sẽ được triển khai tích cực và toàn diện hơn.

2. Những mâu thuẫn và cạnh tranh về kinh tế - thương mại giữa Trung Quốc và Mỹ vẫn tồn tại, có những vấn đề sẽ sâu sắc và gay gắt hơn, quá trình "đối thoại" Trung - Mỹ sẽ diễn ra khó khăn, phức tạp.

Trong hội đàm cấp cao Mỹ - Trung nhân chuyến thăm Trung Quốc của Tổng thống Obama vừa qua cũng đã bộc lộ những khó khăn sắp tới trong quan hệ giữa hai nước. Phía Mỹ đã đề cập vấn đề tỷ giá giữa đồng USD và đồng NDT, nhắc lại cam kết của phía Trung Quốc trước đây sẽ căn cứ vào tình hình cụ thể để điều chỉnh tỷ giá hối đoái một cách thích hợp, nhưng không được sự hồi âm của phía Trung Quốc (tỷ giá 1 USD = 8,3 NDT năm 2005 được điều chỉnh dần đến 1 USD = 6,8 NDT năm 2008, nhưng một năm nay Trung Quốc vẫn giữ nguyên tỷ giá đó). Trong khi phía Trung Quốc muốn phía Mỹ cam kết rõ ràng hơn việc từ bỏ "bảo hộ mậu dịch", nhưng đã không được hồi âm thực sự, ngoài văn tự trong tuyên bố chung. Trên thực tế thì trong vấn đề "bảo hộ mậu dịch" Trung Quốc và Mỹ "người tám lạng, kẻ nửa cân", vừa nói vừa làm, vừa cáo buộc lẫn nhau. Ngay trước chuyến thăm Trung Quốc của Tổng thống Obama, hai bên đã đứng bên bờ "chiến tranh thương mại" khi Mỹ áp thuế 35% cho mặt hàng lớp ô tô, và mức thuế cao cho mặt hàng thép ống nhập khẩu từ Trung Quốc, Trung Quốc đã đáp lại tương ứng đối với mặt

hàng thịt gà, linh kiện ô tô, và ô tô nguyên chiếc nhập từ Mỹ. Theo truyền thống, Đảng Dân chủ có xu hướng cứng rắn trong vấn đề "bảo hộ mậu dịch" nhằm bảo vệ sản xuất trong nước. Sau khủng hoảng tài chính, người dân Mỹ phải thắt chặt chi tiêu, chính phủ Mỹ phải cân đối ngân sách, lao động Mỹ cần có việc làm, thị trường Mỹ không thể tràn ngập mãi các mặt hàng "Made in China" giá rẻ nữa, trong khi việc chuyển hướng tiêu thụ hàng hoá Trung Quốc từ xuất khẩu sang nội địa là chính phải trải qua một quá trình khó khăn và lâu dài. Va chạm thương mại Mỹ - Trung trong thời gian tới là không tránh khỏi, "đối thoại chiến lược và kinh tế" có thể làm cho hai bên tránh được "chiến tranh thương mại" hay không còn là vấn đề phải chờ xem.

3. Trên lĩnh vực chính trị - an ninh, vấn đề Đài Loan vẫn là trở ngại lớn trong quan hệ Mỹ - Trung.

Trong tuyên bố chung Mỹ - Trung lần này, vấn đề Đài Loan được đề cập như sau: "Hai bên nhấn mạnh tầm quan trọng của vấn đề Đài Loan trong quan hệ Trung - Mỹ. Phía Trung Quốc nhấn mạnh, vấn đề Đài Loan can hệ tới chủ quyền và toàn bộ lãnh thổ của Trung Quốc, hy vọng phía Mỹ tuân thủ những điều đã cam kết, thông cảm với lập trường của Trung Quốc về vấn đề này. Phía Mỹ tuyên bố thi hành chính sách "một nước Trung Quốc", tuân thủ những nguyên tắc trong "ba bản Thông cáo chung Trung - Mỹ". Phía Mỹ hoan nghênh quan hệ hai bờ eo biển Đài Loan

phát triển một cách hoà bình, hy vọng hai bờ tăng cường đối thoại, thúc đẩy lẫn nhau về kinh tế, chính trị, và các lĩnh vực khác, xây dựng quan hệ tích cực, ổn định hơn"⁽⁶⁾. Có thể nói, qua chuyến thăm Trung Quốc lần này của Tổng thống Obama, vấn đề Đài Loan trong quan hệ Trung - Mỹ vẫn dẫm chân tại chỗ. Đài RFA gọi vấn đề Đài Loan vẫn là một "khúc xương" khó gặm. Dư luận quốc tế đánh giá trong tương quan lực lượng hiện nay, Trung Quốc hoàn toàn có khả năng đánh bại Đài Loan về quân sự. Do vậy, trong ba năm qua chính quyền Đài Loan đã ba lần đề nghị phía Mỹ bán vũ khí đợt mới (gồm 66 chiếc F16, cùng tên lửa Patriot và trực thăng Black Hawk) nhưng cả ba lần chính quyền Mỹ chỉ hứa mà chưa thực hiện, do ngại ảnh hưởng tới quan hệ Mỹ - Trung⁽⁷⁾. Về vấn đề này, trong thời gian tới Tổng thống Obama phải có quyết định cuối cùng. Từ ngày ông Mã Anh Cửu của Đảng Quốc dân lên cầm quyền tại Đài Loan tới nay, quan hệ hai bờ eo biển Đài Loan chuyển sang hướng hoà dịu và đi vào thế ổn định. Nhưng trong vấn đề Đài Loan, hai bên Trung - Mỹ "đồng sàng" mà "dị mộng". Đài Loan vẫn là vấn đề quan trọng nhất, nhạy cảm nhất, cũng là vấn đề khó khăn phức tạp, ẩn chứa nhiều nguy cơ xung đột nhất trong quan hệ Trung - Mỹ.

4. Các điểm nóng khác tại khu vực Đông Á, như vấn đề hạt nhân Bắc Triều Tiên, vấn đề tranh chấp trên biển Hoa Đông và Biển Đông v.v... vẫn là những địa bàn cạnh tranh Trung - Mỹ.

Về vấn đề hạt nhân Bắc Triều Tiên, "Tuyên bố chung Trung - Mỹ" lần này đã khẳng định tầm quan trọng của việc "tiếp tục thúc đẩy đàm phán 6 bên và thực hiện Tuyên bố chung ngày 19/9/2005...". Không ai nghi sự thống nhất giữa Mỹ và Trung Quốc về lập trường một bán đảo Triều Tiên không có vũ khí hạt nhân. Nhưng người ta vẫn nghi ngờ về ý đồ thực sự của Trung Quốc và Mỹ trong việc giải quyết vấn đề, dẫn tới tiến trình đàm phán 6 bên diễn ra như một màn kịch "mèo vờn chuột", qua nhiều năm mà vẫn chưa có hồi kết. Vụ đụng độ trên biển giữa lực lượng hải quân Hàn Quốc và CHDCND Triều Tiên trong tháng 10/2009 vừa qua cho thấy bán đảo Triều Tiên đang ẩn chứa những nguy cơ xung đột khó lường trước.

Tranh chấp chủ quyền và tài nguyên biển đảo tại Đông Hải giữa Trung Quốc và Nhật Bản trong những năm tới có khả năng sẽ lắng dịu. Từ trước tới nay nhân tố Mỹ vẫn có vai trò quan trọng trong quan hệ Trung - Nhật. Nhưng nước Nhật ngày nay đang có xu hướng "thoát Mỹ nhập Á". Mặc dầu hai bên Mỹ - Nhật khẳng định quan hệ Mỹ - Nhật vẫn là "hòn đá tảng" trong chính sách đối ngoại của hai nước, nhưng vai trò của Mỹ trong quan hệ Nhật - Trung chắc chắn sẽ suy giảm, Trung Quốc sẽ tăng cường quan hệ với Nhật Bản. Tại khu vực Đông Nam Á, sự "trở lại" của Mỹ là một thách thức đối với Trung Quốc trong quá trình tăng cường thế lực phát huy ảnh hưởng xuống vùng này. Việc Mỹ tham gia Hiệp ước thân thiện và hợp tác với ASEAN, hình ảnh Tổng thống Mỹ

Obama nổi vòng tay thân hữu với 10 nhà lãnh đạo ASEAN, trong đó có cả Thủ tướng Myanmar Thein Sein tại Hội nghị các nhà lãnh đạo ASEAN - Mỹ lần đầu tiên (Xingapo, 15/11/2009) đã chứng tỏ Mỹ "trở lại Đông Nam Á". Tình hình mới đòi hỏi các nước ASEAN phải tăng cường sự nhất trí trong chính sách đối ngoại, có cách ứng xử phù hợp với hai đối tác quan trọng hàng đầu là Mỹ và Trung Quốc trong bối cảnh mới của quan hệ Mỹ - Trung.

CHÚ THÍCH:

(1) Diễn văn của Obama ở Thượng Hải http://www.bbc.co.uk/vietnamese/lg/world/2009/11/091116_obama_shanghai_speech.sht.

(2) Diễn văn của Obama ở Thượng Hải http://www.bbc.co.uk/vietnamese/lg/world/2009/11/091116_obama_shanghai_speech.sht

(3) "Tuyên bố chung Trung - Mỹ". Mạng Tân Hoa Xã. Bắc Kinh 17/11/2009 <http://news.xinhuanet.com/world/2009-11/17/conten124756204.htm>.

(4) Phát biểu của Tổng thống Obama tại Đối thoại chiến lược và kinh tế Trung - Mỹ, tháng 7/2009, theo Mạng Tân Hoa Xã http://news.xinhuanet.com/world/2009-11/17/conten_124756001.htm.

(5) Phát biểu của Tổng thống Obama tại Đại hội đồng Liên Hiệp quốc 23/9/2009 (Chuyển trích từ báo "An ninh thế giới" 26/9/2009)

(6) "Tuyên bố chung Trung - Mỹ" 17/11/2009 Tài liệu đã dẫn.

(7) Cuối tháng 1-2010, Tổng thống Barack Obama đã đệ trình trước Quốc hội Mỹ kế hoạch bán vũ khí cho Đài Loan trị giá hơn 6 tỷ USD. Phía Trung Quốc đã phản đối (BBT)